

Araştırma Makalesi
Research Article

KEMALİZM VE SEKÜLER FUNDAMENTALİZM

*Fatih ŞAHBAZ**

Öz: Dinin siyasete alet edilmemesi, din ve devlet işlerinin ayrıştırılması ve toplumsal dinin laiklik ile dengeli bir görünüm arz etmesi meselesi uzun yıllardır Türkiye'nin gündemindedir. Gerek dünyada gerekse de Türkiye'de dinin toplumsal görünümü arttıkça, din ve siyaset ilişkisi daha da tartışmalı hale gelmektedir. Kamusal ve toplumsal alanda dini referansların yoğunlaştığı durumlarda Kemalist ideoloji özellikle laiklik ve modernizm ilkeleri bağlamında çeşitli refleksler ortaya koymaktadır. Kemalist ideolojinin ilkeleri açısından "sekülerlik ve laiklik" kavramları uygulama bağlamında seküler fundamentalizm olarak karşımıza çıkmakta; din ve siyaset ilişkisinin Türkiye'ye yönelik değerlendirmesinde farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Kemalizm, sekülerizm ve fundamentalizmi tartışmak için öncelikle kavramsal çerçevenin çizilmesi gerekmektedir. Çalışmada laiklik, sekülerizm ve fundamentalizm ilişkisi bağlamında Kemalizm'in Türkiye uygulamalarının seküler fundamentalizme nasıl dönüştüğü tartışılmaktadır. Sekülerizm daha çok toplumsal yaşamın bir parçası olarak değerlendirilirken, laiklik rejimin korunması noktasında siyasal bir kavram olarak nitelendirilmektedir. Çalışma, kavramsal farklılıkların yanı sıra Kemalist ideolojinin laiklik ilkesinin uygulanmasının seküler fundamentalizme dönüştüğünü vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fundamentalizm, Kemalizm, Laiklik, Modernleşme, Seküler Fundamentalizm, Sekülerizm.

KEMALISM AND SECULAR FUNDAMENTALISM

Abstract: *The issue concerning religion should not be an instrument for politics; the separation of religion and state affairs and the social religious appearance with secularism has long been in the agenda of the world and our country. As the social aspect of religion grows, the relationship between religion and politics is becoming more controversial in the world, as well as in our country. When religious references are concentrated in public and social space, Kemalist ideology reveals various reflexes, especially in the context of the principles of secularism and modernism. In terms of the principles of Kemalist ideology, secularism emerges as secular fundamentalism; offering a different perspective in the assessment of the relationship between religion and politics in Turkey.*

In order to examine Kemalism, secularism and fundamentalism, it is primarily necessary to draw the conceptional framework of these concepts. In the study, how the Turkey practices of Kemalism were transformed to fundamentalism is discussed within the context of secularism and fundamentalism relationship. While secularism is mostly evaluated as a part of social life, it is described as a political concept in the point of the defense of secular regime. It is argued that the Kemalist ideology practices secularity by transforming it into a fundamentalist form.

Keywords: *Fundamentalism, Kemalism, Laicism, Modernization, Secular Fundamentalism, Secularism.*

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi. e-mail: fatsahbaz@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5162-496X

I. Giriş

Özellikle modernleşme ve Batılılaşma anlamında fikri temelleri Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine dayanmakla birlikte, Kemalizm ilk defa 1930'lu yıllarda teorileştirilmeye başlanmış ve ideolojik sınırlarının hangi kavramlar yolu ile tanımlanacağı ise günümüze dek Türk siyasal hayatının temel sorunları arasında yer almıştır. Kurtuluş savaşı sonrasında iktidara gelen cumhuriyetçi seçkinler, birçok değişikliği mecburi bir modernlik şeklinde, Fransız Jakoben siyasetinin yöntemlerine uygun olarak, tepeden aşağı benimsetme yolu ile gerçekleştirmişlerdir. Kemalizm seçkinlerin-elitlerin bir modernleşme hareketi olarak yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıkan bir ideolojidir (İrem, 2004: 2). Ülkemizde Kemalizm erken Cumhuriyet dönemi sonrasında özellikle Atatürk'ün vefatını takiben ideolojik anlamda şekillenmiştir. Bu bakımdan Kemalizm Atatürk'ün görüşlerini de aşan bir niteliğe sahiptir.

Geçmişten günümüze birçok ideoloji ahlaka yönelik tartışmalar ortaya koymuştur. Bunlardan birisi de ahlakın dinden kaynaklanıp kaynaklanmadığı meselesidir. Bir kısım teorisyen tarafından din ve ahlak arasında yakın bir ilişki bulunduğu belirtilmekle birlikte; başka teoriler dinin ve ahlakın tamamen birbirinden bağımsız değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu tartışmalar din ve ahlak bağlamında bireyin, din ve dünya arasında nasıl konumlandığı bakımından sekülerleşmeye yol açmaktadır. Seküler kavramına bağlı ortaya çıkan sekülerleşmenin (dünyevileşmenin) din, ahlak, kapitalizm, modernizm, liberalizm, sosyalizm bağlamında sınırlarını ve tartışma alanını çizmek kolay olmasa da bireyin rasyonel davranışına bağlı kendi seküler alanını belirlediğini söyleyebiliriz (Aydın, 2011:3). Çalışmada sekülerlik kavramının teorik çerçevesi çizilecek olup, kavram daha çok fundamentalizm ve Kemalizm ilişkisi bağlamında ele alınacaktır.

Fundamentalizm kavramı "*fundamentum*" kelimesinden türetilmiş olup, kavram kelime anlamı olarak Latince'de "temel, kökten" anlamlarına gelmektedir. Kavram ilk olarak yirminci yüzyılın başlarında Amerikan Protestanlığı tartışmalarında kullanılmıştır (Heywood, 2013: 281). Çalışmada bu kavram daha çok Kemalist ilkelerden laiklik ilkesinin uygulanması bağlamında seküler fundamentalizm olarak ele alınacak ve Türkiye'deki uygulamalar üzerinden genel bir bakış açısı sunulmaya çalışılacaktır.

II. Tarihsel Süreç İçerisinde Öne Çıkan Fikirleri Bakımından Kemalizm

Kurtuluş Savaşı sonrası Cumhuriyet Dönemine damgasını vuran en önemli ideolojilerden birisi hiç şüphesiz Kemalizm'dir. Kemalizm'i diğer ideolojilerden ayıran en belirgin özellik devrime dayalı olarak ortaya çıkmasıdır. Ancak söz konusu ideolojinin Cumhuriyetin ilk dönemlerinde bütünlükçü niteliği haiz değildir. Nitekim Kemalist ideolojinin temellerini oluşturan altı ok, 1937 yılı değişiklikleri ile Anayasa'ya girmiştir. Kemalizm daha çok 1960 darbesinden sonra bir ideoloji olarak görülmeye başlanmıştır. Erken dönem Kemalizm'inde en temel amaç Türkiye'yi tüm kurumları ile birlikte çağdaş uygarlık olarak kabul edilen Batı medeniyeti seviyesine ulaştırmaktır. Zaten devrim sonrası sosyal alanda yapılan birçok yenilik Batı'ya göre yapılmıştır. Erken dönem Kemalist ideolojinin bu anlamda fonksiyonunun

modernleşme olduğu söylenebilir. Osmanlı'dan devrolan kurumlara ilişkin yapılan değişimlerin altında da bu kurumların modernleşmeyi engellediği fikri yatmaktadır (Beriş, 2004: 52-53).

1923 sonrası değişen Cumhuriyet rejimi ile sadece kurumlar ve yasalar değişmemiş; yaşam şekline dair de birçok değişiklik meydana gelmiştir. Bu gelişmeler cesur ve tamamıyla yeni bir dönüşümün parçası olarak nitelendirilse de; akademik yazında Kemalist siyasaları Osmanlı devletindeki reformların son çözümler safhası olarak görenler de vardır. Kemalist devrimin kökenlerinin Osmanlı entelektüel mirası tarafından etkilenip etkilenmediğini tespit etmek için Kemalistlerin nerede radikal devrimci olduğunu, nerede olmadığını tam olarak belirlemek gerekmektedir. Bunu yapmak için Kemalist partinin kendisi tarafından 1931 parti kongresinde belirlenen ve partinin asli unsurlarını oluşturan altı okun başlangıç noktası olarak alınması yanılıcı olmayacaktır. Bunlar Cumhuriyetçilik, Laiklik, Milliyetçilik, İnkılapçılık, Halkçılık ve Devletçilik'tir. Cumhuriyetçilik ve laiklik amaçtan ziyade bir araçtır. Kalan dört ilke ise Kemalist ideolojinin özünü oluşturmaktadır. Bu dört ilkenin ne derece radikal olduğunu anlamak için, Kemalist siyasaların kendinden önceki dönem fikirlerine bakılması önem arz etmektedir (Zürcher, 2001: 45).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ve resmi ideolojisi olarak tanımlanan Kemalizm yeni bir toplum, yeni bir kimlik ve yeni bir tarih tanımlamakla birlikte Türk insanı için siyasetin statüsünü ve anlamını da değiştirmiştir. Kemalist ideoloji ile desteklenen düzen laik, modern ve Batılı bir düzendir. Kemalizm'e göre batılılaşma ve Batılı düzen Türk Milletine uygundur (Çelik, 2001: 75).

Cumhuriyet seçkinlerinin dine bakış açısı pozitivist felsefe tarafından şekillendirilmiştir. Dine olan gerici nitelendirmesi ve açık olumsuz duruş, pozitivist rejim üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Kemalizm'in felsefi temellerinin on dokuzuncu yüzyıl pozitivistliği üzerinde yükseldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak Kemalist düşünce sahip olduğu pragmatist yaklaşımla din alanını dışlamayı öncellememiş, aksine din ile ilgili alanları sürekli denetim altında tutmayı hedeflemiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı bu düşüncenin bir ürünü olarak kurulmuştur. Burada Kemalist düşünceyi temellendiren pozitivistlikten kasıt siyasal ve sosyal alanın şekillendirilmesinde bilimin rehberliğidir. Bilim gelişince endüstri gelişecek, endüstrileşme beraberinde modernleşme ve refahı getirecektir. Ayrıca pozitivistliğin "ilerleme" fikri kendiliğinden bir akışa bırakılmadan örgütlü ve kontrollü bir şekilde "düzen içerisinde ilerleme" şeklinde gerçekleşmektedir ve bu fikir Kemalist düşünce tarafından da kabul edilmiştir. Bilimin ve ilerlemenin rehberliği ise rejime yöneltilebilecek eleştiriler açısından engelleyicidir. Çünkü Kemalizm'in bir mühendisliğe bağlı oluşturmayı düşündüğu ve topluma önerdiği ideolojiler tepeden inme niteliktedir. Böylelikle istikameti Kemalist ideoloji belirlemede aynı zamanda projeler de tek elden yönetilmektedir. Ayrıca Kemalizm baskın bir ideolojidir ve bu niteliği itibarı ile de diğer birçok ideolojiyi dışlamaktadır. Bu nedenle Kemalist ideoloji kendisine biat etmeyen ideolojileri meşru siyaset mekanizmalarına dâhil etmemiş ve bunu desteklememiştir (Beriş, 2004: 53-55).

Batılılaşma yolu ile modernleşme Kemalizm'in ana unsurlarından biridir. Batılılaşma ve modernleşme ile yeni bir insan oluşturma

hedeflenmektedir. Bu yeni insan; din temelli Osmanlı kimliğinden reformist bir şekilde dönüştürülen Türk kimliğine dayalı modern ve laik insandır (Çelik, 2001: 84-85).

III. Kemalist Hegemonya ve Kemalist Hegemonyanın Uygulamada Kullandığı Araçlar

Kemalizm'in toplumsal alan üzerinde hegemonya kurması beraberinde yeni bir statükonun yerleşmesini de getirmektedir. Kemalizm kurduğu yeni rejim ile Osmanlı Devleti'nden sonraki dönemde geriye dönüş mücadelelerini hep karşı bir devrim olarak görmüş ve yeri geldiğinde bunu devlet gücü ile şiddet kullanarak bastırmayı da başarmıştır. Aslında geriye dönüş üzerinden Kemalizm'in ürettiği karşı refleks bir anlamda rejime yönelik tehlikeyi canlı tutarak, rejimin devamını sağlamaktan öte bir şey değildir. Rejim kendisini korumak ve hegemonyasını toplum üzerinde hissettirmek amacı ile kurumlardan yararlanmayı ve zor kullanmayı ihmal etmemiştir. Bu nedenle toplumsal gelişme, modernleşme ve ilerleme adına otoriter bir yönetim anlayışının benimsenmesi ideolojinin fikirlerinin demokratik ortamda tartışılmasına imkân tanımamıştır. Kemalist ideolojiye bağlı Devlet'in çağdaşlaştırıcı rolü o denli baskındır ki, toplumun rolü ideolojinin belirlediği kadardır (Beriş, 2004: 55).

Kemalist hegemonya özellikle siyasi iktidarlara belirli sınırlar çizmekte ve seçilmiş iktidar o sınırı aşmaya teşebbüs ettiğinde ise rejimi korumak adına yeri geldiğinde askeri müdahaleler kendisini göstermektedir. Bu nedenle Kemalist hegemonya görünen yüzünden ziyade devlet kurumları ile hissettirdiği yönü ile güçlüdür (Bilgin, 2018:343). Cumhuriyetin ilk yıllarında rejimin ideolojisini taşıma ve misyonunu yükleme görevi öğretmenlere verilmiştir. Ayrıca Tevhidi Tedrisat Kanunu ile de halkın rejimin ideolojisini içselleştirmesi ve ilkelerini benimsemesi sağlanmıştır. Kemalist ideoloji böylece hem toplumsal yaşamı yönlendirmiş hem de kontrol altında tutmuştur (Beriş, 2004: 56).

Kemalist hegemonya Tek Parti döneminde toplumsal alanda kendisini doğrudan hissettirmekle birlikte; Tek Parti dönemi sonrası da özellikle yargı, medya, aydın kesimi, eğitimciler, sivil dernekler ve sermaye grupları üzerinden varlığını dolaylı olarak hissettirmeye devam etmiştir (Bilgin, 2018: 334). Kemalist hegemonyada statükonun ve ideolojinin en önemli koruyucusu ise ordudur. Özellikle 1960 yılı sonrasında ortaya çıkan askeri darbelerin en önemli gerekçesi olarak siyasal iktidarların Kemalist ilkelerden ayrılmaları ve bu nedenle rejimin tehlikeye girmesi gösterilmiştir. Yirminci yüzyılın sonlarına doğru ordunun yanı sıra bazı sivil toplum kuruluşları da statükoyu koruma adına devreye girmiştir. Atatürkçü Düşünce Derneği, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği gibi kurumlar Kemalist hegemonyayı pekiştirmekle görevli sivil kurumlardır (Beriş, 2004: 56). Kemalist hegemonya kendisini her zaman doğrudan bir baskı aracı olarak göstermemekte; değerler, davranış biçimleri ve güç ilişkisi ile kavramsallaşmaktadır. Ülkemiz uygulamasında dindarlık ile özdeşleşen muhafazakârlığın karşısında ise kendisine ilerçilik misyonunu yükleyerek şekillenmektedir (https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2017/06/11/kulturel-hegemonya-ve-muhafazakrlik).

Kemalist ideolojinin ilkelerinden olan Halkçılık ilkesi, Cumhuriyete ruhunu veren ilke olduğu gibi Kemalist ilkelerin tamamını bir arada tutan ilke olarak da Kemalist rejimin çekirdeğini oluşturmaktadır. Kemalist ideoloji halkçılığın siyasal boyutunu Cumhuriyetçilik ilkesi ile açıklamaktadır. Kemalist elitler veya seçkinler cumhuriyet ideallerini gerçekteştirmede kendilerini halkın üstünde görürler ve idealleri halkın adına kendileri gerçekteştirirler. Cumhuriyet ile Türk ulusu arasında doğal bir düşünce vardır düşüncesi ise halkçılık ve milliyetçilik ilkesini tülemektedir. Kemalist ideoloji halk ve ulus arasındaki tercihini ise ulus yönünde kullanmaktadır. Kemalizm ne kadar halkçıdır denildiğinde ise Kemalist seçkinler Kemalizm'in halka rağmen halkçı olduğunu göstermektedir (Çelik, 2001: 76-78). Bu bağlamda söylem olarak halkçı olsa da uygulamada Kemalist hegemonyanın halka rağmen sürdürülmeye çalışıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Kemalist ideoloji hem kültürel hem de siyasal boyuta sahiptir. Saltanatın ortadan kaldırılarak halk egemenliğine dayalı yasal ve akılcı olan Cumhuriyet'in getirilmesi siyasi açıdan önemlidir. Kemalist ideoloji merkezi ve bürokratik bir yapı ile modernleşmeyi hedeflemiştir. Ancak bunu gerçekteştirirken elit bir kesim tarafından tepeden inme bir şekilde halka rağmen yapılan uygulamalar ideoloji ile halk arasındaki mesafeyi açmakta ve halkın yeniliklere yönelik intibakını da zorlaştırmaktadır. Kemalizm toplum karşısında hep güçlü kalmayı hedeflemiş ve bunu Devlet mekanizmalarının işletilmesi yolu ile sağlamaya çalışmıştır. Kemalizm kendi ideolojisinin karşısındaki tüm ideolojileri gericilikle ve rejim tehlikesi ile suçlamakla da hem ideolojiler üzerindeki kontrolünü sağlamış hem de kendi ideolojisinin devamlılığını canlı tutmaya çalışmıştır (Beriş, 2004: 57-58). Ayrıca Kemalist ideolojinin üstten düzenlemeci düşünme mantığı, bireyi ikinci plana iterek pasifleştirmektedir. Bireyin pasif konumu, bireyin şüphecililiğini de yok ederek bireye sorgulama imkânı tanımamakta ve bireyin kendisi yerine birilerinin düşündüğünü hissettirmektedir. Uygulamada bu durum Kemalist ideolojinin bürokrasi, sivil toplum kuruluşları ve medya aracılığı ile kendisini bireylere kabul ettirmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

IV. Kemalist İdeolojinin İlkeleri Açısından Laiklik

Sekülerleşme veya sekülerizm daha çok sosyolojik bir ilke olmakla birlikte; laiklik ilkesi siyasi ve hukuki yönü ağır basan bir ilkedir. Bu nedenle laiklik toplumdaki ziyade modern ulus devletlerinin bir niteliğidir. Dolayısı ile laiklik devlete ve devlet örgütlenmesine dönüktür. Ancak Türkiye'de bu durum çağdaşlık veya modernizm bağlamında laikliğin toplumun yaşam biçimine de dönmesine yol açmıştır (Erdoğan, 1995: 184). Literatürdeki anlamı ile laiklik, din karşıtlığı anlamına gelmediği gibi devletin dini alan üzerinde egemen olması anlamına da gelmemektedir. Laiklik, devletin meşruiyetini dinsel değerlerden almaması ve devletin yönetiminde dinin bir araç olarak kullanılmamasıdır (Duman, 2010: 286). Türkiye'de laiklik kavramının köklü ve uzun bir geçmişi vardır. Özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde toplumsal yapının ve kurumların çarklarının işleyişinin bozulması Batı'nın bilime ve akla dayalı teknolojik ilerlemesinin yakalanamamasına bağlanmıştır. Kurtuluş savaşı sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti rejimin adını netleştirdikten sonra egemenliği Padişah'tan alıp, halka devretmiştir. Bunu takiben yeni rejimin Batı

ile uyumunun sağlanmasına yönelik siyasi, sosyal ve hukuki alanda birçok yenilikler gerçekleştirilmiştir. Bunlardan önemlileri, saltanatın ve hilafetin kaldırılması ile eğitim alanında yapılan ve laikliğe dönük inkılaplardır.

Kemalizm'in en önemli ilkelerinden olan laiklik, dinsel olanın siyasal alandan çıkarılmasını ve bu bağlamdaki değişimi kapsamaktadır. Kemalist ideolojide laiklik çağdaş yaşama geçişin bir garantisi niteliğindedir. Kemalist ilkeye göre laiklik; geleneksel olan ile modern olanı, doğu ile batıyı, dinsel olanla bilimsel (rasyonel) olanı ayıran bir çizgidir. Laiklik, dini devletin alanından çıkarıp sadece bireyin özel alanına indirgemektedir. Kemalist ideolojide laiklik üç görüşe dayanmaktadır. Bunlardan ilki dışlayıcı olan görüş olup; İslam'ı Cumhuriyet'in gerçek bir düşmanı olarak görmekte ve dışlamaktadır. Sınırlayıcı olarak nitelendirilebileceğimiz diğer görüş ise Cumhuriyetin herhangi bir inancı resmi bir din olarak tanımaması ve bu nedenle dinin sınırlarının devletin dışında çizilmesini benimseyen sınırlayıcı görüştür. İslam dinini reddetmeyen ancak İslam üzerinden ortaya çıkan radikalleri reddeden üçüncü görüşte ise İslam değil fanatikler reddedilmektedir (Çelik, 2001: 85-87). Bu görüşlerden sınırlayıcı görüş Avrupa'nın birçok gelişmiş ülkesindeki laiklik anlayışına uygun olmakla birlikte; ülkemizde Kemalist ideolojinin bu üç görüşten daha çok rejim tehlikesine bağlı olarak dışlayıcı görüşü tercih ettiğini söyleyebiliriz.

Kemalist ideolojinin katı duruşa sahip olan aydınları laikliği devletin ve cumhuriyetin devamlılığı için vazgeçilmez bir ilke şeklinde değerlendirmekte ve bu ilkenin tartışılmasının gündeme dahi gelmesini istememektedirler. Bu aydınlar göre laiklik tartışılmaya açılmayacak kadar kutsal olup; aynı zamanda Kemalist ideolojiyi yükselten ve Cumhuriyetin ön koşulu bir değerdir. Bu dar, katı, anti demokrat anlayış uzun yıllar bürokraside de karşılığını bulmuş ve Kemalist ideolojinin canlı tutulmasında önemli bir refleks araç olarak da kullanılmıştır. Sol partiler bu anlayışı devletin temel niteliği ve anayasal düzenin teminatı olarak katı bir şekilde sahiplenmişler, sağ partiler ise din ve vicdan hürriyetini kısıtladığı gerekçesi ile bu görüşe karşı çıkmışlardır (Duman, 2010: 290). Kemalist ideolojiye sahip aydınlar çoğunlukçu bir laiklik anlayışı yerine sert bir laiklik anlayışı benimsemiştir. Rejimin koruyuculuğunu üstlenen seçkin Kemalistlerin bu sert laiklik anlayışının bir sonucu olarak irtica (toplumun İslam dini üzerinden Osmanlıya yönelebileceğini düşüncesi ile) söyleminin de uzun yıllar rejimin korunmasında kullanıldığını söyleyebiliriz.

V. Sekülerizm veya Sekülerleşme

Günümüzde sıklıkla kullanılmaya başlanan kavramlardan birisi de hiç şüphesiz sekülerizm veya sekülerleşmedir. Çoğu ideoloji ya eleştirilirken ya da karşıt ideolojiyi eleştirirken "seküler" kavramını kullanılmaktadır. İngilizce "*secular*", Latince "*saeculum*" kelimesinden gelen sekülerizm ya da sekülerlik, "dünyevileşme" anlamına gelmektedir. Sekülerizm, laikleşme (laisizm) ve modernleşme ile ilişkili bir kavramdır. Türkçede "laik yaşam alanına ait, din ile ilgili olmayan" anlamlarına gelen ve daha çok laiklik kavramı ile yakın anlamli kullanılan bu kavram, son zamanlarda Batı Hıristiyan dünyasında, siyasi ve hukuki alanlardan dinî öğeleri soyutlayan bir şekilde "dünyaya ait olan" anlamında kullanılmaktadır. Seküler kavramı daha çok dünyevi olanı belirtmekte, soyut nitelikteki (metafizik) alana hitap etmemektedir (Aydın,

2011: 4). Ancak çalışmada sekülerizmin daha çok laiklik bağlamında içerdiği anlam dikkate alınacaktır.

Sekülerizmin kavramsal anlamında ortaya çıkan dünyevilik ile neyi kastettiği önemlidir. Dnyevilik doğuya (Doğu Seklerizmi), batıya (Batı Seklerizmi) ve toplumların yaşayış biçimlerine (Toplumsal Sekülerizm) göre farklı anlamlar içermektedir. Öncelikle Batı'daki Hıristiyanlık bakış açısı ile sekülerizmin soyut olan ile somut olan (Tanrı ile dünya) arasındaki farklılığa karşılık geldiği söylenbilir. Bu bakış açısı Max Weber'in ve Bacon'un doğal düzene atfettiği ve dünyada Tanrı'ya gerek olmadığı dşncesinden temellenmektedir. Doğu'daki İslami bakış açısında ise Allah ile kendisi tarafından yaratılmış olan dünya arasında bir ilişki vardır ve dünyanın yaratılması doğrudan Allah'ın varlığının kanıtıdır. Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki sekülerizme ilişkin en büyük farklılık yaratıcının dünyadaki durumuna ilişkindir. Hıristiyanlar yaratıcıyı dünyada yok saymakta ve doğanın doğal düzenine misyon yüklemektedir. Müslümanlar ise yaratıcıyı doğal düzende aramayıp aksine doğal düzeni yaratıcıya bağlamaktadır. Dindar olanlarla seküler olanlar arasındaki toplumsal farklılıkların önem arz ettiği bir diğer bakış açısında ise toplumsal sekülerizm vurgusu yapılmaktadır. Toplumsal seklerizmde, sekülerizm dinsizlik ile eşdeğer anlamda kullanılmayıp; kavram Tanrı temeli üzerine oturtulan dindar hayat ile Tanrıya yönelik temellendirilen seküler hayat arasındaki bir ayrımı ifade etmektedir. (Bezci, 2015:4).

Avrupa'da aydınlanma ağı ile birlikte kilisenin hegemonyasının ortadan kalması sonrasında ilerlemenin kaynağı olarak rasyonelliğe dayanan bilim dinin yerini almıştır. Bu ağı takiben birçok düşünür tarafından dinin bilimin önündeki en büyük engel olduğu belirtilmiş, özellikle bilim ve teknolojiye dayalı endüstri devrimi sonrasında ortaya çıkan modernitenin kaçınılmaz bir son olarak dini okerteceğine inanılmıştır. Buna en büyük dayanak olarak da hurafelere dayalı irrasyonelliğinin yerini bilime dayalı rasyonelliğin alması fikri gösterilmiştir (Kirman, 2008: 271).

Aslında aydınlanma çağının getirdiği fikirler ile Kemalist ideolojinin sahiplendiği fikirler arasında özellikle bilime dayalı ilerleme konusunda bir farklılık olmadığı görülmektedir. Kemalist ideoloji fikirsel anlamda Batı'nın ilerlemesini esas almakla birlikte ideolojinin uygulanmasında Batı'dan farklı birtakım sorunlar bulunmaktadır.

Laiklik sekülerleşmeyi modernizm bağlamında ele almaktadır. Sekülerleşme, laiklik anlamında kullanıldığında aslında modernitenin (modern devletin) bir sonucu olarak dinin hukuki ve siyasi alandan soyutlanması, din ile devlet işlerinin birbirinden ayrı değerlendirilmesi olarak kabul edilir. Yani "sekülerleşme" dinin kurumsal bir yapı olan devlet üzerindeki otoritesinin daralması ve kamusal alanda dinin etkisinin bulunmaması anlamına da gelmektedir. Ancak burada kamusal alanın sınırları net değildir. nemli olan da bu alanın sınırlarının belirsizliği nedeniyle ortaya çıkan ve laiklik adı altında uygulanan keyfi uygulamalardır (Aydın, 2011:5). Sekülerizm ile Kemalizm arasındaki ilişki de laiklik ilkesi bağlamında şekillenmektedir. Endüstri devrimi sonrasında kapitalizmin bir sonucu olarak ortaya çıkan modernizm akılı ve bilimi ön plana çıkarırken dini ve hurafeleri geri plana atmıştır. Modern devletin gelişiminin de bundan etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü insanlar kadar devletler de seklerleşmiştir. İnsan hayatındaki din kadar,

devletlerin de din ile olan ilişkisinin çerçevesi önemli hale gelmiştir. Hiç şüphesiz devlet ile din arasındaki ilişkinin sınırını çoğu modern devlette laiklik ilkesi belirlemiştir. Bu nedenle Kemalizm sekülerliği laiklik ilkesi bağlamında öne çıkarmış ve bunu da uzun yıllar Türkiye’de uygulamaya çalışmıştır (Yılmaz, 2017).

Sekülerizmin din ve modernizm bağlamında üç boyutu bulunmaktadır. Bunlardan ilk boyutta sekülerizm, modernitenin önemli bir özelliğini oluşturan kurumsal farklılaşmanın din ile ilgili sonuçlarını kabul etmektedir. Bu bağlamda modern öncesi toplumlarda gerçekleştirilen bazı faaliyetler (eğitim, diyanet gibi) bugün modern toplumların kurumları aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Bu boyutta dine kökten bir karşı çıkma söz konusu olmadığı gibi, (Kirman, 2008: 274) toplumsal sekülerizmi yansıttığını söylemek mümkündür. Bu bakış açısına göre sekülerlik anlayışının kurumsal yansıması olarak özellikle Avrupa’da Kiliseye dair olanla politik olan arasındaki ayrım ortaya konulmaktadır (Bezci, 2015:4).

Sekülerizmin ikinci boyutunda dine karşı katı bir karşı duruş söz konusudur. Bu ikinci görüşte kamusal alanda dine hiçbir şekilde alan tanınmamaktadır. Bu anlayışta Hıristiyan karşıtlığında kökleşen ve Fransız ihtilaline bağlı ortaya çıkan Fransız devlet anlayışı hâkimdir. Sekülerizm anlayışı dini, Fransız İhtilal anlayışı ile uyumlu olarak özel bir mesele olarak görmekte ve dini sembollerini siyasi hayattan şiddetle yasaklarken özel alana indirgenen dini ise hukukla korumaya yönelik gerekli özeni göstermektedir (Kirman, 2008: 274).

İkinci tanımlama bağlamında “sekülerleşme ya da dünyevileşme” kavramı tam karşılıksızlıkta da laikleşme” kavramıyla da ifade edilmektedir. Bu anlamı ile laikleşme, rasyonelleşmeye bağlı olarak kamusal alanın metafizik denetimden uzaklaştırılmasıdır. Ayrıca buradaki tanımlama ışığında sekülerleşme, toplumsal hayatta yer alan ve insanın özel yaşamı dışındaki tüm alanların dinden arındırılması, bu alanların bilime dayandırılmasıdır. Başka bir ifade ile sekülerleşme, toplumsal hayatı düzenleyen kuralların oluşturulmasında dinin etkisinin azaltılması, insanların da olayları değerlendirirken veya bir karar verirken metafizik dünyadan ziyade mevcut somut dünyaya yoğunlaşmalarıdır. Dolayısıyla sekülerleşme, dinin toplum hayatındaki önemini yitirmesi ve din yerine bilimin topluma eklemlenmesi sürecidir (Aydın, 2011:5).

Sekülerizmin üçüncü boyutunda ise Rusya’da belirginleşen ve ikinci boyut ile benzerlik gösterse de uygulamada farklılaşan bir durum söz konusudur. Burada da dinin tüm kamu kurumlarından çıkarılması ve özele indirgenmesi seküler bir şekilde benimsenmekte ancak dinin özel alanda korunmasına yönelik olumsuz uygulamalar ve tutumlar bulunmaktadır (Kirman, 2008: 274).

Başlangıçta din ve dine ait kurumlar üzerinden temellendirilen, sonrasında devlet ile laiklik bağlamında ilişkilendirilen sekülerizmin devlet ile ilişkili alandan çıkarılıp toplumsal alan ile ilişkili bir kavrama dönüşmesi yirminci yüzyılda gerçekleşmiştir. Kavram ortaya atıldığı dönemlerde kilise ile devlet arasındaki ilişkiye atıf yapmakla birlikte, yirminci yüzyılda devlet ile kilise ekseninden kopmuş daha çok toplumsal alanda siyaset ve din arasındaki farklılaşmaya atıf yapan bir kavram haline dönüşmüştür. Kavramın devlet niteliğinden toplum niteliğine dönüşümünde bireyin rolünü de

unutmamak gerekmektedir. Birey bu dönüşümde hümanist bir yapıdadır ve “Hümanist Sekülerizm” olarak da nitelendirilen bu durumda birey kendisinin meşruiyetini metafizik alanın dışında kurmaktadır. Liberal sekülerlerin bireye yüklediği bu rolün bir sonucu olarak da toplumu oluşturan bireylerin seküler davranışlarından hümanist sekülerizm ortaya çıkmaktadır (Bezci, 2015: 5).

Bu bağlamda Türkiye sekülerizmi tipik bir yapıya sahiptir. Çünkü laiklik temelli ortaya çıkan Türk sekülerizm anlayışı görünüşte Fransız tipine yakın olmakla birlikte; rejimin korunması adına Kemalist ideolojinin ortaya koyduğu uygulamalar ile farklı bir boyuta yani seküler fundamentalizme yönelmektedir.

VI. Laiklik ve Sekülerizm Bağlamında Fundamentalizm

İngilizce “*secular*” Latince “*saeculum*” kelimesinden gelen Sekülerizm ya da sekülerlik, kelime anlamı olarak “kökten, radikal, dünyevileşme” gibi anlamlara gelmektedir. Fundamentalizm ise daha çok kutsal dinler ile alakalı bir kavramdır. Dini fundamentalizm modernizm karşıtlığına rağmen modern dünyanın bir sonucudur. Bu açıdan kavram tartışmalı olmakla birlikte; baskı ve hoşgörüsüzlük anlamında liberal değerleri ve özgürlükleri daraltan bir niteleme olarak da değerlendirilebilir (Heywood, 2013: 281).

Dinî fundamentalizm kavramı günümüzde radikallik ve köktencilik anlamında İslam dünyası ile ilişkilendirilse de; köken itibari ile ilk kez yirminci yüzyılın başlarında Amerikan Protestanlığı tartışmalarında İncil’in hatasız ve gerçek anlamını desteklemek bağlamında kullanılmıştır (Hasanov, 2016: 242).

Fundamentalizm kendisini daha çok dini, siyasi ve kimlik sorunları olan toplumlarda göstermiştir. Fundamentalizmde dinin ahlaki boyutuna yönelik soyut bir vurgu bulunmaktadır. Sekülerizmde özelde bireyin genelde toplumun dini veya manevi değerlerinin yerini akılcı değer ve fikirler almış olup; bu durum toplumsal hayatta dinin önemini yitirmesine hatta dinin değersizleşmesine ve toplumun ahlaki yönünün zayıflamasına yol açmıştır. Bu anlamda fundamentalizm ahlaki bir tepki olarak toplumun değerlerinin yozlaşmasını eksenine koyarken, dünya ile ahiret arasında da yeni bir bağ oluşturmayı hedeflemektedir. Fundamentalizmdeki bu ahlaki muhafazakârlık anlayışı Müslümanlık ve Hristiyanlık gibi özgü bir dine mahsus olmayıp tüm dinler nazarında karşılık bulan bir anlayıştır ve kendisini daha çok sömürge sonrası dönemde göstermiştir. Sömürgecilik anlayışı sonrası ortaya çıkan kültür aşınmaları ile kimlik asimilasyonları fundamentalizmi dünya genelinde cazip bir anlayış haline getirmiş ve küreselleşmenin ilerlemesi ile de fundamentalizm güç kazanmıştır (Heywood, 2013: 282). Ayrıca Orta Doğu’da bazı Müslüman ülkelerde siyasi ve ekonomik alanlarda yaşanan sorunlar da dini fundamentalizmi güçlendirmiştir (Hasanov, 2016:247).

Bu noktada sekülerizm açısından Türkiye’de Kemalist ideolojinin uygulamasına yönelik üzerinde durulması gereken önemli bir husus ise laiklik ilkesinin uygulanması ve rejimin korunması adına bireyin ve dinin değersizleştirilmesi meseledir. Devlet karşısında birey zaten güçsüzdür. Güçsüz olan bireyin sahip olduğu dini inançları nedeniyle yaşam tarzına müdahale şeklinde ortaya çıkan bu durum devleti ya da rejimi yükseltirken, Devlet karşısında bireyi ve dini değersizleştirmektedir. Dünyanın çoğu ülkesinde

devleti kuranların ve devleti yönetenlerin bir dinden bağımsız olduğunu söylemek güçtür.

Daha çok dini alanda kendisini gösteren fundamentalizm iki açıdan tipik olmayan bir siyasi ideolojidir. Bunlardan ilki inanç, fikir ve uygulama bakımından farklılıklar ve hatta zıtlıklar olsa da dini fundamentalizmin birçok din ve doktrin ile ilişkisidir. Diğeri ise dinin birey ve toplum üzerindeki manevi ve uhrevi etkisi dikkate alındığında dini doktrin ve değerlerin hukuki ve siyasi alanda bir ideoloji olarak ortaya çıkamayacağı fikridir (Heywood, 2013: 283). Ancak birçok ideolojide din kendisini doğrudan veya dolaylı olarak gösterdiğinden bu yönü ile dini fundamentalizmi bir ideoloji olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

Fundamentalizmin karakteristik konularını “din ve siyaset, fundamentalist dürtü, modernizm karşıtlığı ve militanlık” oluşturmaktadır. Fundamentalizmin din ve siyasete ilişkin temel görüşü din ve siyasetin iki farklı olgu olarak değerlendirilemeyeceği fikridir. Bu açıdan bakıldığında aslında fundamentalizm ile laiklik birbirine din ve siyaset ilişkisi bakımından iki karşıt görüştür. Laiklik, dinin ve siyasetin temelde ayrılması gerektiği fikrine dayanmaktadır. Sekülerizm ise modernleşmenin bir sonucu olarak dini dışlamakta ve dünyevileşmeyi ön plana çıkarmaktadır. Bu nedenle sekülerizm laikliğe yakın bir kavram olmakla birlikte fundamentalizme uzak bir kavramdır. Sekülerizm dini dışlamakla birlikte, özellikle liberal sekülerizm bağlamında dine uygun bir alan belirleme çabasındadır. Bu alan ise kamusal alan ve özel alan ayrımı olarak karşımıza çıkmakta, din bireyin özel hayatına indirgenerek özel alanda konumlandırılmaktadır. Dini fundamentalistler, dini toplumda kolektif kimliğin ana unsuru olarak gördüklerinden, sekülerizmin yaptığı kamusal alan ve özel alan ayrımını reddetmektedirler (Heywood, 2013: 284). İslam dünyasında beliren dini fundamentalizm sömürge, modernleşme ve küreselleşmenin yol açtığı baskıcı ve tek tipleştirici Batı kültürünün bir sonucudur. (Hasanov, 2016:248). Bu açıdan İslami fundamentalizm, Batı kültürünü reddettiği gibi aşırı hancı ve seküler bir ideolojiyi de benimsememektedir.

Fundamentalizme göre, sekülerizmde yapılan kamusal alan özel alan ayrımı dini sadece kişisel bir konu şeklinde ele almaktadır ve sekülerizm özellikle ahlaki temellerin zayıflamasına bağlı olarak kamusal alanda ortaya çıkan kötülüğü, keyfiliği ve yozlaşmayı görmezden gelmektedir. Dinden ayrıştırılan kamusal alan dinin önemseddiği yolsuzluk, hırsızlık, suç ve ahlaksızlığa açık hale gelmektedir. Bu noktada fundamentalizmin çözüm önerisi yeni dünya düzenine dayalı ortaya çıkan kurumların dini ilkeleri de dikkate alarak hukuk, siyaset ve ekonomi alanlarında yeniden şekillendirilmesidir. Fundamentalizm toplumsal yaşama yönelik pasif ve aktif fundamentalizm olarak iki şekilde tepki göstermektedir. Pasif fundamentalizmde; tepkici, aktif bir refleksin yerini geri çekilme fikri almakta ve modernizmin henüz yaşamlarına dâhil olmadığı “temiz” inananlar topluluğu (Amişler, Ortodoks Yahudiler gibi) oluşturulmaya çalışılmaktadır. Aktif fundamentalizmde ise ideolojik temelli eylem ve muhalefet yolu seçilmektedir. Burada pasif fundamentalizmdeki gibi bir geri çekilme bulunmamakta ve politika çürümüş bir alan olarak görülmektedir. Aksine modern devlet ele geçirilerek veya en azından modern devlet üzerinde etkileyici bir politikaya sahip olunarak ahlaki

bir yeniden yapılanma hedeflenmektedir. Aktif fundamentalistler politikayı bir araç olarak görmekte ve devletin politikalarında kamusal alan/özel alan ayrımının dinî ilkeler üzerine kurulmuş bir devlet için engel teşkil etmeyeceğini ifade etmektedirler (Heywood, 2013: 284-285). Ayrıca dini fundamentalizmin teorisyenleri ile İslamcılık düşüncesinin teorisyenleri modernleşme ve küreselleşmeye rağmen geleneğin ve ahlakın korunabileceği hususunda benzer görüşe sahiptir (Subaşı, 1995: 261).

Fundamentalizm sorgulanmayan, içerikten bağımsız olarak birtakım ilkelerin değişmez, güçlü ve üst bir otoriteye ait temel doğrular olarak kabul edildiği bir düşünce tarzıdır. Bu üst otorite metafiziksel bir kavramdır. Bu yönü ile fundamentalizm dürtüsel bir niteliktedir. Fundamentalizmi sadece din ve kutsal kitaplar ile ilişkilendirerek alanını sınırlamamak gerekmektedir. Zira fundamentalizmin din ile ilgili güçlü bir ilişkisi bulursa da; siyasî düşünce ve inançlarda da fundamentalizme rastlamak mümkündür (Heywood, 2013: 287). Bu nedenle fundamentalizm kökenini kutsal kitaplardan alsa ve din üzerinden dünya ile irtibat kursa da özellikle dinin ahlakı olumlayan yönleri üzerinde durmakta ve bunu bir araç olarak politika üzerinden siyasi alana da taşımayı hedeflemektedir.

Sekülerleşme, fundamentalizm ve laiklik açısından yapılan değerlendirmeler göstermektedir ki birey sekülerleştikçe manevî alandan (kilise, cami, kutsal kitaplar, ibadetler vb.) uzaklaşır ve sekülerleşme ile fundamentalizm arasında karşıtlık ortaya çıkar (Ercins, 2009: 655). Aslında bu durum modernizm ve küreselleşmenin sonuçlarına bağlı iki ideolojinin karşı karşıya gelmesinden başka bir şey değildir. Bu bağlamda sekülerleşme laikliğe yakın bir kavram iken fundamentalizme ise bir o kadar uzak bir kavramdır.

Dini fundamentalizm, sunduğu eşitsizlikler nedeniyle modern dünyaya karşıdır ve eski geleneklere ve maneviyata dönüş ile yeni bir yapılanma modeli ileri sürmektedir. Aslında dini fundamentalizmin geleneksel değerlere bağlı yeni bir düzen oluşturulması fikrinin temelinde ahlakın yozlaşması nedeniyle ortaya çıkan fuhuş, eşcinsellik vb. ahlak dışı fiil ve eylemler yer almaktadır (Heywood, 2013: 287). Bu görüş Amerikan Protestanlığında ve İslam dininde de kendisini göstermektedir. Amerikan Protestanlığı, özellikle toplumsal yaşamda kutsal kitabın ahlaka yönelik manevî tarafını öne çıkarmakta ve bu şekilde sosyal ve ahlaki yozlaşmanın kontrol altında tutulması gereğini savunmaktadır. Kabul edilen başat ahlaki değerler İslam dininin de özünü oluşturmaktadır (Ercins, 2009: 655).

Ayrıca fundamentalizm ile muhafazakârlık arasındaki ilişkiye de iki kavramın farklılıklarını göstermek ve kavram karmaşasını önlemek adına değinmekte yarar bulunmaktadır. Fundamentalizm ile muhafazakârlık arasında örtüşen bazı hususlar olmakla birlikte, muhafazakârlık ile fundamentalizm karıştırılmamalıdır. Muhafazakârlığın dikkati elitliğin korunmasında ve hiyerarşinin savunulmasında karşımıza çıkmaktadır. Fundamentalizm ise bireyleri ve toplumu eşitleyici bir tutum içerisindedir. Muhafazakârlık, tedrici değişimle birlikte geleneksel ile bütünleşen devamlılığı tercih ederken, fundamentalizm bazen radikal bazen de açıkça devrimcidir. Heywood 'un Parekh'ten aktardığına göre; "Fundamentalizm, dinin sınırları içerisinde moderniteyi ele alsa da aslında modernitenin sınırları içerisinde din yeniden tanımlanmaktadır" (Heywood, 2013: 287-289). Bu fikre göre; fundamentalizm

açısından din bağlamında ele alınan modernite yerine, modernite bağlamında ele alınan bir din anlayışı ortaya çıkmaktadır. İşte tam bu noktada fundamentalizm, din ve ahlak bağlamında şekillenen gelenek ile kapitalizmin ve küreselleşmenin arasındaki gerilimden ortaya çıkmaktadır. Bu durum hem geleneği hem de modernizmi içerisinde barındırır. Fundamentalizmde din ve ahlak sınırlarına göre mevcut durumun yeniden yorumlanması söz konusudur. Bu bakımdan fundamentalizm hiçbir şart ve koşulda değişmeyen bir gelenekselcilik olmaktan öte, modernitenin ortaya çıkardığı mevcut koşullara göre uyarlanmış ve yeniden yorumlanmış bir gelenekselciliktir demek yanlış olmayacaktır (Ercins: 2009: 662).

Son olarak dinî fundamentalistlerde kendisini gösteren bir özellik olarak “militanlık” dikkat çekmektedir. Dini fundamentalistler geleneksel olan ve devleti merkeze alan bir siyasi görüşü benimserken (özellikle aktif fundamentalistler tarafından), bazen şiddet içeren siyasi bir eylem tarzını da benimseyebilmektedir. Fundamentalist militanlığın ortaya çıkmasında başat faktör olarak dinsel çatışmalar ve radikal dini görüşler etkilidir. Kendisini din ile bütünleştirenler ve yaptığı eylemleri din ile ilişkilendirenler, inançlarının temelini Tanrı’ya dayandırır. Bu durum diğer tüm görüşleri geride bırakır ve din güdüsü ile fundamentalist bir eylemin ortaya çıkmasına neden olur. Dini içselliğin diğer fikirlere göre en önde olduğu bu durumu Hıristiyanların haclı seferlerinde ve İslam’ın cihat anlayışında görmek mümkündür. Ayrıca militanlık bağlamında ortaya çıkan fundamentalizmi terör ile ilişkilendirenler de bulunmaktadır. Özellikle 11 Eylül saldırıları, Hindistan Budist saldırıları, Hamas saldırıları, Cezayir saldırıları terörizm ve fundamentalizm ilişkisi bağlamında gündeme gelmektedir. (Heywood, 2013: 289-290).

Kavramsal açıdan laiklik, sekülerizm ve fundamentalizm arasında bir değerlendirme yapılacak olursa, aslında laiklik ve sekülerizm birbirine yakın ve birbirini tamamlayan kavramlar olarak şekillenmektedir. Fundamentalizmin din ve siyasete ilişkin temel fikri, din ve siyasetin birbirinden bağımsız düşünülmemesidir. Bu açıdan fundamentalizm laiklik hatta sekülerizm ile taban tabana zıt bir ideolojidir. Kemalist ideoloji fundamentalizmi Türkiye’de bir refleks olarak sürekli canlı tutmuş ve uygulamalarında “İslami fundamentalizme” yönelik bir politika izlemiştir. Uzun yıllar rejimin tehlikesi olarak gösterilen “irtica” söylemi bu politikaya örnek olarak gösterilebilir.

VII. Seküler Fundamentalizm

Seküler fundamentalizm bir din veya ilahın varlığına inananlara karşı militanca saldıran, onlarla alay eden din karşıtı bir ideolojidir. Bu ideoloji dine saygı duymamakta, dini özgürlükleri ve dini politikaları benimsememekte, dinin kamusal alandan uzaklaştırılmasını ve katı bir şekilde kısıtlanmasını savunmaktadır. Dini doğal olarak zararlı gören bu anlayışta seküler fundamentalistlerin kendileri de dindar değildirler ancak inançlarına ilişkin tutumları pek çok kökten dinciye taklit eden niteliktedir. Seküler fundamentalistler dini yaşantıyı zorlaştırıcı davranışlar sergileyebilmektedirler. Bu nedenle seküler fundamentalistler dini yaşantıya yönelik olumsuz düşüncelerini kolayca dışa vurabilecek ve bunu eyleme dönüştürebilecek niteliktedir. Seküler fundamentalistler Irak savaşından dönen bir askerin ölen arkadaşlarını anmak için Pentatlon kampındaki askeri üsse bir haç

yerleştirmesine ilgili alanın halka açık mülk olduğunu savunarak karşı çıkmışlar ve bu dini sembolün kaldırılması için de dava açmışlardır. Ayrıca din fikrini doyurmak ve fundamentalizmin dinsel düşüncesinin ciddiyetini azaltmak için makarna kilisesi yapmışlardır. Benzer şekilde tarihi eser niteliğinde müzeye yerleştirilen ve dini nitelik taşıyan haçların kaldırılmasına yönelik de tepki göstermişler ve haçların kaldırılması için dava açmışlardır (<https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Secular-Fundamentalism>).

ABD siyasal ve hukuk sisteminde Aydınlanma fikrinden kaynaklanan Cumhuriyetçi istişarenin önemini vurgulayan siyaset teorisi geçerlidir. Her ne kadar son dönemlerde evanjelist bazı tavırlar ABD siyasetinde bulunsa da, kamuda ve kamusal alanda dine ve seküler fundamentalizme yönelik görüşlere çok yer vermezler. ABD’ de aydınlanma ve cumhuriyet teorisi dışındaki dini inançların, ülkenin kamu politikası yapımı gibi anlamlı rollerden dışlanması savunulmaktadır. Aksi durumda aydınlanmacı ve cumhuriyetçi görüşler devreye girerek bu durumu reddetmektedir. Bireyin özel yaşamında dini fundamentalizmin sorunları politik değil, teolojiktir. İşte tam bu noktada seküler fundamentalizm yani laik fundamentalizm devreye girmektedir. Bu durum siyasal liberalizm açısından özele indirgense ve bireye bu alanda özgürlük tanınsa da özellikle kamusal alanda din ile halk karşı karşıya gelmekte, dinin modern devletin yanında ikinci sınıf bir gerçeklik kaynağı olduğu önerilmektedir. Paul F. Campos ise özellikle ABD’ de dinin değersizleştirilmesinin kamusal yaşamı sonunda sıkıntıya sokacağını ifade etmektedir (Conkle, 1996: 352-360).

Siyasal liberalizmin ünlü düşünürü John Rawls ise; kamusal akla ilişkin fikrini ortaya koyarken kamusal akıl fikrini çok yönlü temellendirmektedir. Rawls kamusal aklın temellendirilmesinde kamusal aklın sorunlarını, içeriğini, anayasal esaslarını, sınırlarını ve zorluklarını belirtmekte ve bütün bunların ışığında tek bir kamusal akıl olabileceği yorumunu getirmektedir. Aslında Rawls’un “kamusal akıl” fikri, yeni kutsal alan oluşturulması gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Tek bir kamusal alana bağlı ortaya çıkan bu yeni alanın ruhban sınıfını, anayasa yargısı teşkil etmekte, hâkimler ve onların yorumları da kutsal bir belge olarak kabul edilmektedir. Bu yönü ile bir anlamda dünyevileşmeyi ön plana çıkaran bir din inşa edilmekte, bu dinin uygulamalarını gösteren yorumlar ise anayasa ile temellendirilmektedir. Ancak burada Devletin konumuna ilişkin Hobbes’ un görüşü dikkat çekmektedir. Thomas Hobbes toplum sözleşmesi sonrasında ortaya çıkan “devleti” bireyin karşısında güçlü olması nedeniyle *leviathan* (ejderha) olarak nitelendirmekte ve *leviathan* durumuna gelen Devletin din ile olan ilişkisinde tarafsız kalamayacağını ve siyasal otoritenin dini otoriteyi de içerdini belirtmektedir (Yılmaz, 2018).

Devletin tarafsızlığını kaybetmesi sonrasında, devlet dinin uygulanması dâhil tüm alanların belirleyicisi olmaktadır. Bu nedenle Devlet tarafından veya devlet adına laiklik ilkesinin uygulanmasında demokratik ve özgürlükçü değerlerin sınırlarının iyi çizilmesi ve keyfiliğe sebebiyet verilmemesi hususu gündeme gelmektedir. Devlet nezdinde anlamlandırılan kamusal alanda devletin dine ilişkin tüm sınırlarının ve uygulamalarının belirleyicisi haline gelen ve sınırların tek belirleyicisi olan laiklik, kendisine ait olan düşünce ve fikirlerini kamu alanına çıkararak yine kendisiyle uyumlu yeni bir demokrasi oluşturmakta

ve laik demokrasi seçkinlerin lütfü ile sürdürülebilmektedir. Bu durum başta anayasadan gücünü alan rejim tehlikesi ile kutsal hale getirilmektedir (dergipark.gov.tr/download/article-file/301363). Aslında laiklik ilkesinin içeriğinin belirleyicileri ilkenin uygulamasının da belirleyicisi olmakta ve bu durum belirli bir düşünce, ahlak veya toplumsal yaşam biçiminin kamusal alana yansıtılmasına neden olmaktadır.

John Rawls'ın kamusal akıl ve makuliyete ilişkin görüşlerinde dine yönelik öne çıkan ana tema, dinsel doktrinlerin ne derece makul olduğu fikridir. Bu görüşe kamusal aklın din konusundaki sınırlayıcı niteliğine ilişkin olarak birçok teorisyen tarafından eleştiri getirilmiştir. Paul F. Campos, liberal vizyonunun dinsel söylemleri bastırmayı amaçlayan “seküler fundamentalizme” dönüştüğü gerekçesi ile Rawls'a en ciddi eleştiriye getirmiştir (Bilgin, 2007: 18-19).

Seküler Fundamentalizmin Fransız devrimi ile ilgili olan boyutunda ise dine karşı katı bir duruş söz konusudur. Bu görüşte kamusal alanda dine hiçbir şekilde yer tanınmamaktadır. Bu anlayışta Hıristiyan karşıtlığında kökleşen ve Fransız ihtilaline bağlı olarak ortaya çıkan Fransız devlet anlayışı hâkimdir. Sekülerizm, dini Fransız İhtilal anlayışı ile uyumlu olarak özel bir mesele olarak görmek ve dini sembollerini siyasi hayattan şiddetle yasaklarken özel alana indirgenen dini ise hukukla korumaya gerekli özeni göstermektedir (Kirman, 2008: 274).

VIII. Kemalist İdeoloji, Türkiye’de Laiklik İlkesinin Uygulanması ve Seküler Fundamentalizm

Din ve sekülerleşme arasında ortaya çıkan ayrımında, kamusal alan ile bireysel özgürlüklerin sınırları arasında çatışma yaşanmaktadır. Avrupa’da, kamusal alan tartışmalarında, özellikle Müslümanlar bağlamında dinsel sembollerin belirli alanlarda kullanımına bağlı birtakım tartışmalar (Fransa’da plajlarda tesettür mayo ile denize girilip girilemeyeceği, başörtüsü ile eğitim alınıp alınamayacağı gibi) ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde Avrupa’da yapılan cami inşaatları, minarelerin uzunluğu, ezan sesinin yüksekliği gibi İslam’ın dinsel göstergeleri kamuoyunda tartışmalara yol açmaktadır. Ayrıca eğitim hizmetinin sunulduğu okullar ile sağlık hizmeti sunulan hastaneler, yüzme havuzları ve plajlar da kamusal alan tartışmalarının içerisine dâhil edilmektedir (Kanık, 2015: 182). Türkiye’de Kemalist ideolojinin laiklik ilkesini uygulanmasına ve rejime olan tehditlerin ortadan kalkmasına yönelik ortaya çıkan tartışmalardan birisi de hiç şüphesiz “kamusal alan” tartışmasıdır. Böyle bir alan oluşturulmaya çalışıldığı durumda liberal geleneğin en önemli tarafı olan özel alanın kaybolarak her şeyin başına “kamu” tabirinin eklenmesi gibi ilginç ve toplum açısından da zorlayıcı bir alan ortaya çıkmaktadır. Böylece kamusal akıl, kamusal ahlak, kamusal uzlaşma gibi kavramlar tedavüle girmiştir. Ayrıca Kemalist ideoloji tarafından ortaya atılan kamusal alanın tanımlanması da net olmadığı gibi, söz konusu alanın sınırları da belli değildir. Bu bağlamda kamusal alanın, kamu açısından hizmet verenleri mi yoksa kamudan hizmet alanları mı bağlayacağı konusunda da açık bir husus bulunmamaktadır. Örneğin bir Banka şubesinin kamusal alan olup olmadığı, Bankaya para yatıran kişinin başörtüsü ile para yatırıp yatıramayacağı, benzer şekilde park veya belediye işletmesinde yer alan restoranların da kamusal alan

sayılıp sayılmayacağı gibi bir takım karmaşık sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bunun gibi gündelik işlemlerin ve normal yaşam alanlarının laiklik ile ilişkilendirilmesi ve bunun bir siyasal rejim sorunu olarak nitelendirilmesi, Kemalist ideolojinin rejimi korumaya yönelik reflekslerinin boyutunu göstermesi açısından önemlidir.

Türkiye’de Kemalist ideoloji eliyle oluşturulan kamusal alan, toplumsal hayatın sekülerleşmesi yani dünyevileşmesi anlamına gelmektedir. Kemalist ideoloji özellikle askeri bürokrasi ve Kemalist ideolojiye göre seçilmiş siyasal eli ve Milli Güvenlik Kurulu kanalıyla pratikte kendi iradesini devlete hâkim kılmaya çalışmaktadır (Ercins, 2013: 309). Uzun yıllar rejime karşı tehlike olarak gösterilen “irtica” söylemi bu politikaya örnek olarak gösterilebilir. İrtica söylemi anayasadaki birçok madde ile ilişkili ve Milli Güvenlik politikası gereği mücadele edilecek bir alan olarak belirlenmiş ve uzun yıllar tüm gündemlerin en üst sırasında yer almıştır. İrtica ile mücadele kapsamında kamusal alan, başörtüsü yasağı ve katsayı problemleri gibi birçok tartışmalı hususlar ortaya çıkmıştır. Kemalizm’in laiklik ilkesi bağlamında ortaya koyduğu uygulamalarda yaptığı en büyük hata ise radikal boyuta taşınmayan toplumsal yaşam formlarının veya dini inanç formlarının radikal bir form olarak tanımlanıp, toplumun çoğunluğuna yönelik “İslami Fundamentalizm” bakış açısının geliştirilmesi ve buna da rejim adına katı refleks gösterilmesidir.

IX. Sonuç

Sonuç olarak ülkemizde Kemalist ideoloji tarafından rejimi korumak adına laiklik ilkesi bağlamında ortaya konulan refleks “seküler fundamentalizm”dir. Kemalist ideolojinin uygulamaları (kamusal alan tanımlamasında sınırların belirsizliği, başörtüsü yasağı, ikna odaları, kat sayı vb.) ile tıpkı seküler fundamentalizmdeki gibi dinin alanı daraltılmak istenmiştir. Ayrıca olumsuz örnekler üzerinden dini hayatın değersizleştirilmesi amaçlanmıştır. İslam dinine mensup kişileri incitici ve küçük düşürücü birtakım olaylar gerçekleşmiştir. Bu durum laiklik ilkesi bağlamında kamusal alan formu ile uygulama alanı bulmuş, bu uygulama ise devlet-din ilişkisinin sınırlarının çizilmesinin ötesinde, toplumun sosyal yaşam formu olan alanlara (yaşam tarzı, düşünce ve fikir özgürlüğü, dini inanç, eğitim öğretim vb.) kadar uzanmıştır. Kemalist ideoloji bunu yaparken, normal yaşam formlarına karşı radikal bir yaşam formu refleksi göstermiştir.

Toplumun yaşam tarzı, dini inanışları ve kültürü ile eklenmiş kavramların bir anda keyfi ve rejim tehlikesi olarak adlandırılıp, bunun bir alan içerisinde şekillendirilmeye çalışılması, Kemalist ideolojinin uygulamalarına eleştiri getirdiği kadar bu uygulamaların ideolojik temellerinde de sapmalar olduğunu da ortaya çıkarmıştır. Burada artık laiklik ilkesinin uygulanmasına ve rejimin korunmasına yönelik bir Kemalist ideolojiden bahsetmek mümkün değildir. Bu hali ile uygulama Fransa’daki Devrimci uygulama boyutunda ortaya çıkan ve kamusal alandan dini ve dini simgeleri çıkarmaya çalışan “seküler fundamentalizm” dir. Kemalist ideolojinin laiklik ilkesi bağlamında rejimi korumaya yönelik ortaya koyduğu Türkiye uygulamasında seküler fundamentalizmin bir sonucu olarak Devletin dinin üzerinde belirleyici bir fonksiyon ile konumlandığı, devlet karşısında bireyin ve dinin etkisizleştiğini görmek mümkündür.

Kaynakça

- Aydın, İ. H. (2011). “Seküler Ahlak Bağlamında Din Ahlak İlişkisi”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (35), ss. 1-23.
- Beriş, H. E. (2004). “Kemalist Devrimden Muhafazakâr Kemalizm’e”. *Liberal Düşünce Dergisi*, (34), ss. 49-58.
- Bezci, B. (2015). “Sekülerizm ve Laikliği Demokrasi Bağlamında Tartışmak”. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 1(2), ss. 1-22.
- Bilgin, M. F. (2007). *John Rawls: Siyasal Liberalizm*. Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Bilgin, O. (2018). “Türk Milliyetçiliği ve Kemalizm Meselesi Hegemonya, Asimilasyon, Mücadele”. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 5(10), ss. 331-360.
- Conkle, D. O. (1996). “Secular Fundamentalism, Religious Fundamentalism, and the Search for Truth in Contemporary America”. *12. Journal of Law and Religion*, Articles by Maurer Faculty, ss. 337-370.
- Çelik, N. B. (2001). *Kemalizm Hegemonik Bir Söylem: Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*. 2, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Duman, M. Z. (2010). “Türkiye’de Laiklik Sorununun Siyasal Temelleri”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), ss. 285-303.
- Ercins, G. (2009). “Küreselleştirici Modernliğin Bir Antitezi: Fundamentalizm”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), ss. 653-672.
- Ercins, G. (2013). “Demokrasinin Bir Önkoşulu Olarak Kamusal Alan ve Türkiye’de Kamusal Alan Algısı”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), ss. 297-313.
- Erdoğan, M. (1995). “Sekülerizm, Laiklik ve Din”. *Journal of Islamic Research*, 8(3-4), ss. 179-193.
- Hasanov, B. (2016). “Dini Fundamentalizmi Ayakta Tutan Faktörler”. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3), ss. 241-258.
- Heywood, A. (2013). *Dini Fundamentalizm, Siyasal İdeolojiler*, (Çeviren: Ahmet K. Bayram ve diğerleri). Adres Yayınları: Ankara.
- İrem, N. (2004). “Jakobenizm-Cumhuriyetçilik Açmazında Kemalist Radikalizm”. *Journal of Faculty of Business*, 5(2), ss.1-25.
- Kanık, C. (2015). “Seküler ve Dinsel Aşınan Sınırlar”. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(1), ss. 176-184.
- Kirman, M. A. (2008). “Sekülerleşme Yanlışlandı”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1), ss. 271-281.
- Subaşı, N. (1995). “Fundamentalizm, İslam ve Hayat”. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 8(3-4), ss. 250-262.
- Yılmaz, A. (2018). *Siyaset, Bilgi ve Ahlak*. Liberte Yayınları: Ankara.
- Yılmaz, A. (2017). “Anayasa, Değişim ve Türkiye”. *Liberal Düşünce Dergisi*, ss. 57-69.
- Zürcher, E. J. (2001). *Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları*. Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce Kemalizm 2. İletişim Yayınları: İstanbul.

İnternet Kaynakları:

- Bilgin, M. F. (2007). Siyasal Liberalizm. (dergipark.gov.tr/download/article-file/301363, Erişim Tarihi: 23.04.2019).
- Hanioglu, M. Ő. (2017, 11 Haziran). Kùltürel Hegemonya ve Muhafazakârlık. (<https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2017/06/11/kulturel-hegemonya-ve-muhafazakrlik>, Eriřim Tarihi: 20.04.2019).
- (<https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Secular-Fundamentalism>, Erişim Tarihi: 23.04.2019).